

ÎNCEPUTURILE CARIEREI POLITICE A LUI ȘTEFAN BĂTORI AL III-LEA (1503–1511)*

Norbert C. Tóth**

Cuvinte cheie: familia Bători de Ecedea, comite de Timiș, castelan de Buda, cariera lui Ștefan III Bători

Keywords: the Bători family of Ecsed, the ispán of Temes county; castellan of Buda, Carrier of Stephen III Bători

“Acest Bători care nu se bucura de un renume prea bun era șchiop din naștere, din această cauză contemporanii săi i-au atribuit porecla Șchiopul. Bători, considerat membru al partidului Curții... în 1514 era unul din conducătorii înaltei nobilimi. În anul 1514 s-a refugiat din fața lui Gheorghe Doja la Timișoara și a cerut ajutor – punând deoparte conflictele de până atunci – voievodului transilvan Ioan Szapolyai, atunci când trupele de țărani au încercuit orașul de pe Bega. ... Bători, ca reprezentant tot mai de seamă al partidului înaltei nobilimi, în 1519 a devenit palatin. Din această poziție a reprezentat interesele sale și ale “partidului” său, însă a neglijat apărarea împotriva turcilor... A moștenit un domeniu imens, pe care l-a tot mărit prin obținerea de domenii zălogite contra unor împrumuturi acordate curții. După bătălia de la Mohács a jefuit capitlul de Pécs aflat pe fugă, apoi s-a alăturat lui Ferdinand de Habsburg și a murit ca palatin al acestuia. ... A luat parte la bătălia de la Mohács, însă din cauza vârstei înaintate și a bolii nu a dat dovezi de vitejie”.¹

Am putea cita idei asemănătoare aparținând lui George Szerémi,² istoric ce a trăit acum câteva secole sau istoricului ce a întocmit acum aproximativ

* Studiul a fost sprijinit de Bursa de Cercetare Bolyai János (BO/45/11/2) și proiectul OTKA K nr. 100749.

** MTA–Hadtörténelmi Intézet és Múzeum–Szegedi Tudományegyetem–Magyar Nemzeti Levéltár, Magyar Medievisztikai Kutatócsoport, H–1014, Budapest, Űri utca 54–56, e-mail: coth.norbert@gmail.com.

¹ István Petrovics, “A temesi ispánság és a déli határvédelem a 15. században és a 16. század elején”, în Márta Font, Tamás Fedeles, Gergely Kiss, ed., *Aktualitások a magyar középkorkutatásban* (Pécs, 2010), 273–274.

² György Szerémi, *Magyarország romlásáról*, Monumenta Hungarica V, ed. László Erdélyi, László Juhász, György Székely (Budapest, 1961), 72–73, 79, 88–89.

150 de ani biografia familiilor nobiliare mai importante din Ungaria, Árpád Kerékgyártó.³ Această imagine, destul de tendențioasă și simplificată despre “palatinul șchiop”, s-a perpetuat în conștiința posterității.⁴ E posibil ca la începutul anilor 1520 Bátori să fi șchiopătat din cauza gutei,⁵ dar pare hazardată afirmația că ar fi fost șchiop din naștere. Dacă ne gândim la activitățile acestuia de dinainte de Mohács⁶, avem date care confirmă că s-a dovedit activ de partea regelui Ferdinand, situație similară și în războiul civil: în toamna târzie a anului 1527 suveranul l-a convocat pe palatin să se prezinte cu trupele sale pe data de 6 decembrie la Tiszavarsány.⁷ În plus, în Regatul Ungar aflat sub slaba conducere a familiei Jagello nu oricine putea deveni comite de Timiș sau palatin.⁸ Deși cele mai importante atribuții și funcții ale lui Ștefan al III-lea sunt mai mult sau mai puțin cunoscute,⁹ nu știm prea multe despre ascensiunea sa. În lipsa informațiilor nu putem explica prea ușor momentul din viața sa, când, după moartea lui Emeric Perényi, a fost ales palatin. Vidul informațional se datorează într-o bună măsură lipsei de interes a istoricilor în ceea ce privește carierele personalităților influente din regatul maghiar. De altfel perioada respectivă nu a fost printre cele preferate de cercetătorii maghiari, deși au fost scrise biografii despre cancelarii proeminenți ai lui Vladislav al II-lea și ai fiului acestuia, Ludovic al II-lea (Toma Bakóc, George Szatmári, Ladislau Szalkai), respectivele biografii fiind încercări de schițare a evenimentelor din perioada Jagellonă.

Începutul carierei palatinului de mai târziu este în ceață, perioada de dinaintea ocupării funcției de comite de Timiș fiind dificil de studiat. Încercarea noastră este cu atât mai dificilă cu cât datele de la începutul secolului al XVI-lea

³ Vezi Árpád Kerékgyártó, *Magyarok életrajzai*, I. szakasz: Hajdankor – 1600 IV. füzet (Pest, 1857), 361–362.

⁴ *Heltai Gáspár krónikája Kolozsvár, 1575*, ed. Péter Kulcsár, Béla Varjas, Bibliotheca Hungarica Antiqua VIII, (Budapest, 1973), fol. 206^a: *Vala kedig ackoron nadorispan Bathori Istvan, á sánta*. Vezi și Kerékgyártó, *Magyarok*, 362.

⁵ Scrisoarea lui Ambrus Sárkány adresată lui Bátori în privința tratării gutei sale în Norbert C. Tóth, ed., *Politikatörténeti források Bátori István első helytartóságához (1522–1523)*, A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok nr. 50 (Budapest, 2010, în continuare *Helytartói oklt*), nr. 100. Vezi și raportul ambasadorului Andrea dal Burgo din 5 mai 1523 în Haus-, Hof und Staatsarchiv, Grosse Korrespondenz 25/a2, copie în Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (în continuare MOL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény (în continuare DF) 293883, fol. 72: *Die autem 27 intravimus huc Budam, palatinus exivit obviam medium milliare, non longius exivit, quia podagrosus est*.

⁶ Norbert C. Tóth, “Egy legenda nyomában. Szapolyai János és ecsedi Bátori István viszonya 1526 előtt”, *Századok* 146 (2012): 450–455.

⁷ MOL, E 200, 6 Báthory cs., Peres iratok (oklevelek) 74.

⁸ Tóth, “Egy legenda”, 456.

⁹ Tóth “Ki kicsoda az ecsedi Bátori családban. A Bátori család ecsedi ágának tagjai, 1377–1541”, *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 44 (2009): 28–29.

referitoare la familia Bátori nu sunt deloc generoase. În cazul de față nu doresc să mă refer la perioada din tinerețe când a deținut funcții de comite, ci la acele onoruri avute în afară de acestea. De aceea, pentru a fi cât mai clar, doresc să amintesc în câteva cuvinte și despre perioada cât a fost comite. Toate acestea pot oferi indicii asupra strategiei de împărțire a domeniilor și a funcției de comite între cei trei frați Bátori.

Se pare că Andrei I Bátori, fiul lui Ștefan Bátori, fost jude al regatului maghiar în timpul regelui Sigismund, ar fi avut în decursul vieții sale trei soții. De la prima soție, Barbara, care nu știm din ce familie provine, a rămas o fată, tot cu prenumele Barbara, viitoare soție a palatinului de mai târziu, Emeric Perényi. Din căsătoria lor s-au născut Francisc Perényi, episcopul de Oradea și Petru, voievod al Transilvaniei. A doua soție a lui Andrei a fost Doroteea Várdai. Din această căsătorie provin fiul George și fiica Ursula. Mai târziu fiica a devenit soția lui Gabriel Perényi,¹⁰ comite de Ugocsa, din ramura de Nyaláb a familiei Perényi. După moartea Doroteei, Andrei s-a recăsătorit, de această dată a luat-o de soție pe Iuliana Rátolti/Rátóti.¹¹ Din acest mariaj s-au născut trei băieți, Ștefan, cel de care ne ocupăm în acest studiu, Andrei și Nicolae, precum și două fete, Iuliana și Eufrosina, despre ale căror soți nu avem încă date. Nicolae e amintit într-un singur document (1491), probabil murind de tânăr.¹² La moartea lui Andrei I Bátori survenită între 7 și 24 iunie 1497¹³ dintre fiii săi au fost prezenți George (I), Ștefan (III) și Andrei (II), ei moștenind funcțiile de comiți purtate de membrii familiei, chiar dacă la acea dată dintre frații lui Andrei mai trăia episcopul de Vác, Nicolae (†după 23 februarie 1506)¹⁴ și poate Paul († după 4 iunie 1496).¹⁵ Dacă primul nu era comite din cauza funcției ecleziastice, e greu de înțeles de ce ultimul nu e menționat cu demnitatea respectivă.

Domeniile familiei Bátori erau grupate în șase grupuri: cele mai timpurii erau situate pe teritoriile comitatelor Sătmar și Szabolcs,¹⁶ urmate temporal de

¹⁰ Ibid., 25, 31.

¹¹ Văduva mai trăia pe data de 21 octombrie 1506. MOL, Diplomatikai Levéltár (în continuare DL) 93723.

¹² Tóth “Ki kicsoda”, 16, 31–32.

¹³ Ferenc Piti, Norbert C. Tóth, Tibor Neumann, ed., *Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284–1524)*, A nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 65 (Nyíregyháza, 2010, în continuare *Szatmár oklt*), nr. 439, nr. 442.

¹⁴ Tóth “Ki kicsoda”, 19–21.

¹⁵ Richardus Horváth, Tiburtius Neumann, Norbertus C. Tóth, ed., *Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia*, vol. I Diplomata 1393–1540, A nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai nr. 67 (Nyíregyháza, 2011, în continuare *Doc. Bathoriana*), nr. 181.

¹⁶ Norbert C. Tóth, “A Bátori-család ecsedi ága az 1440-es években”, *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 41 (2006): 273, 282–288; Richárd Horváth, “Az ecsedi Bátoriak várbirtokai a kései középkorban”, *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 41 (2006): 307–308.

domeniile din Nógrád (domeniul Buják, 1439)¹⁷ și cele din Zarand (domeniul Șiria, 1464),¹⁸ apoi cele provenite din moștenirea familiei Marcali de pe teritoriile comitatelor Somogy și Zala (1487, 1493).¹⁹ La toate aceste posesiuni, sub domnia regelui Matia (în 1476) s-au adăugat domeniile revenite regelui după moartea fără urmași a lui Matei Maróti, Karom (din comitatul Szerém) și Racsá (din comitatul Valkó).²⁰ Alte două complexe de domenii importante provin din perioada jagellonă: în urma decesului (în 1492) lui Ștefan Maróc de Medieșu Aurit (Meggyesalji) prin contractul de moștenire²¹ încheiat de comun acord cu acesta, familiei Bátori i-au revenit domeniile de la Izdék (comitatul Kőrös) precum și o treime din stăpânirea Meggyesi-Szinyéri, după un proces de aproximativ trei decenii de judecată.²² Un alt grup de domenii imens le-a revenit în 1523 tot printr-un contract de moștenire²³ încheiat de comun acord cu ultimul Rozgonyi, Ștefan. În baza acestui contract au obținut trei cetăți (Csicsva, Monyorós, Cserép) trei orașe de câmpie în întregime și unul parțial (Rozgony, Varannó, Tura și jumătate din Gyöngyös) precum și posesiunile aparținătoare.²⁴ După dobândirea domeniilor – putem spune că în mod natural – familia a încercat să își procure și titlurile de comite ale comitatelor respective în care le-au obținut, și vom vedea că au reușit aproape în totalitate.

Cel mai în vârstă frate, George, a deținut funcția de comite de Sătmar din aprilie 1499 (până în 1505)²⁵ și Zarand (până în 1508),²⁶ apoi pe cea de comite de Zala din septembrie 1503 (până în 1511),²⁷ respectiv comite de Somogy de la 1 mai 1505²⁸ până la moartea sa. În același an, pe 10 iulie, era menționat și

¹⁷ Tóth, "A Bátori-család", 276; Horváth, "Az ecsedi Bátoriak", 310 (1439, iunie 19: *Doc. Bathoriana*, nr. 47).

¹⁸ Horváth, "Az ecsedi Bátoriak", 311–312 (1464, februarie 22: *Doc. Bathoriana*, nr. 66).

¹⁹ Horváth, "Az ecsedi Bátoriak", 313–317 (1474, ianuarie 7: *Doc. Bathoriana*, nr. 102; 1479. III.12: *Ibid.*, nr. 109).

²⁰ *Doc. Bathoriana*, nr. 108 (1477, iunie 5).

²¹ *Ibid.*, nr. 128 (1490, septembrie 30).

²² Tibor Neumann, "Verböci István 1520. évi utazásai Szatmár megyében. A somlyói Bátoriak és a Móroc-örökség", *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 41 (2006) passim, respectiv 302–303; Horváth, "Az ecsedi Bátoriak", 318–320.

²³ *Doc. Bathoriana*, nr. 234 (1519, septembrie 30).

²⁴ Horváth, "Az ecsedi Bátoriak", 321–322.

²⁵ *Szatmár oklt.*, 34.

²⁶ István Tringli, ed., *A Perényi család levéltára 1222–1526*, A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok nr. 44 (Budapest, 2008, în continuare *Perényi oklt.*), nr. 690; DL 37832.

²⁷ DF 216638; DF 250360/I.

²⁸ DF 260460.

cu titlul de baron, ca succesor al lui Ioan Ernuszt Csáktornyai în funcția de comis regal.²⁹

Cel mai tânăr frate, Andrei, din 1503, la început împreună cu frații săi apoi din 1511 până la decesul său survenit în anul 1533 singur, a deținut funcția de comite de Sătmar,³⁰ iar din februarie 1511 – pentru o scurtă perioadă împreună cu tezaurierul Blasiu Ráska³¹ – și pe cea de comite de Szabolcs.³² Ultima perioadă a vieții și funcțiile îndeplinite sunt destul de neclare. În baza hotărârii regale adoptate în Dieta din 5 aprilie 1519 – în temeiul căreia nimeni nu putea îndeplini funcția de comite în două comitate – comitatul de Szabolcs a fost luat de la Andrei Bátori și acordat pentru o perioadă, în acord cu voința regelui, lui Mihai Várday.³³ Foarte interesant este că, cu aproximativ o lună și jumătate mai devreme, pe 20 martie, regele Ludovic i-a dat lui Mihai Várday funcția de comite de Bodrog, purtată până atunci de fratele său Francisc Várday, episcop de Transilvania, care nu se putea ocupa de problemele comitatului.³⁴ După cum putem vedea, în noua numire nici nu se amintește de funcția de comite de Bodrog pe care o deținea. Chiar dacă Mihai Várday a ocupat funcția de comite de Szabolcs, a fost pentru o perioadă scurtă, întrucât pe 22 octombrie 1520, conform unui document regal, în această demnitate era menționat Ștefan Szaniszlófi Bátori.³⁵ Acesta s-a menținut în funcție până la numirea sa ca vicevoievod, în primăvara anului 1521.³⁶ Totodată, Andrei nu apare în funcția de comite de Szabolcs până la sfârșitul anului 1521, însă de la această dată îl găsim pe această poziție până la finalul anului 1523.³⁷ Între timp a ocupat și funcția de cămăraș (*kamarás*) regal³⁸, iar pentru o scurtă perioadă, probabil doar cu

²⁹ *Perényi oklt.*, nr. 719.

³⁰ *Szatmár oklt.*, 34.

³¹ 31 martie 1511: Norbert C. Tóth, *Szabolcs megye hatóságának oklevelei*, vol. II (1387–1526), A nyíregyházi Jónás András Múzeum kiadványai nr. 53 (Budapest, Nyíregyháza, 2003), nr. 777.

³² *Ibid.*, 13.

³³ DL 82521: *Comissio propria domini regis*).

³⁴ DL 82515: *Comissio propria domini regis*.

³⁵ DL 82564.

³⁶ 5 iunie 1521: DL 47427.

³⁷ 21 aprilie 1522: DL 25649; 26 august: DL 106083, 621–622; 1 septembrie: *Doc. Bathoriana*, nr. 259–261; 4 septembrie: *Ibid.*, nr. 262; 27 aprilie 1523: DL 23744; 7 decembrie: DL 32663; 3 august 1523 (DL 105541). Și Ștefan Szaniszlófi Bátori figurează ca comite de Szabolcs. Se pare că și Andrei și Ștefan au avut această funcție. Această argument este dovedit de lista vicecomiților din anul 1523 (Tóth, *Szabolcs*): Matei Ders Petri, familiarul lui Andrei (*Perényi oklt.*, 15). În timp ce Emeric Csúri Bolti este în 1520 castelanul cetății Szenyér al neamului Szaniszlófi (*Perényi oklt.*, nr. 820) – din 1524, probabil, dar nu putem demonstra, tot Andrei, singur, ocupă funcția de comite.

³⁸ 1511 septembrie 19: DF 250360/I; 1514, noiembrie 23: *Doc. Bathoriana*, nr. 200; 1520, octombrie 21 – decembrie 8: *Ibid.*, nr. 249–250.

numele – a fost ban de Belgrad (23 august 1519 – 28 ianuarie 1520)³⁹ și tezaurar regal (septembrie-decembrie 1521).⁴⁰ Pe lângă cele amintite, la începutul lunii mai a anului 1522 a devenit șeful monetăriei nou înființate de la Asszonypatak/Baia Mare, în 1523 fiind încă în această funcție.⁴¹ În perioada de după Mohács, în 10 noiembrie 1527, regele Ferdinand l-a numit tavernic regal purtând titlul respectiv până la moartea sa.⁴²

Fiul mijlociu, Ștefan, apare în izvoarele noastre tot în anul 1503, ca demnitar. Primul titlu purtat de el a fost cel de comite de Zala (din 5 iulie 1503),⁴³ apoi comite de Sătmar, înainte de sfârșitul anului (13 noiembrie).⁴⁴ Peste trei ani, începând din primăvara anului 1506, e menționat și în funcțiile de comite de Somogy și Zarand.⁴⁵ Chiar dacă demnitatea de comite (parțial) de Sătmar a predat-o după 1507, poate în 1510,⁴⁶ fratelui său mai mic, Andrei, restul funcțiilor de comite de Zala,⁴⁷ Somogy și Zarand, le-a păstrat până la moarte.⁴⁸ Cele afirmate anterior pot fi vizualizate mai clar în următorul tabel:

	George	Ștefan	Andrei
Sătmar	1499–1505	1503–1507/1510	1503–1532
Zarand	1499–1508	1506–1530	–
Zala	1503–1511	1503–1530	–
Somogy	1505–1531	1506–1530	–
Szabolcs	–	–	1511–1519, 1522–1532 (?)

Înainte de a trage concluzii, trebuie să mai amintim și alte puncte de vedere, și anume locul de reședință al celor trei frați. Cel mai în vârstă dintre ei, George, în timpul vieții tatălui său – din datele pe care le cunoaștem – a stat pe lângă

³⁹ Ibid., nr. 228., 239.

⁴⁰ Numirea a avut loc pe 30 septembrie (DL 39618). O altă dată provine din documentul emis în 7 octombrie 1521 – DL 23587, Ferenc Soós, *Magyarország kincstartói 1340–1540* (Budapest, 1999), 62. Predecesor al acestuia este Paul Várdai menționat pe 8 septembrie (DF 247690) iar succesorul Elek Thurzó era în funcție la începutul lunii ianuarie 1522 (*Helytartói oklt.*, Anexa nr. 1)

⁴¹ Ibid., nr. 51, Anexa XIII/rândul 22.

⁴² Tóth “Ki kicsoda”, 31. Moștenirea lăsată a fost inventariată pe 20 mai 1533 [MOL Q 283. Cutia 11 (Arhiva Galgóci Erdődi – Copiile Iványi) 31–32].

⁴³ DF 216638.

⁴⁴ Tóth “Ki kicsoda”, 28, nota 309.

⁴⁵ DL 46752.

⁴⁶ *Szatmár oklt.*, 34.

⁴⁷ Din 1515 până în 29 august 1526 a împărțit funcția cu Ambrus Sárkány de Ákosház. József Holub, *Zala megye története a középkorban*, vol. I (Pécs, 1929), 476–477.

⁴⁸ Pentru toate acestea vezi Tóth “Ki kicsoda”, 28–29. Încă două date referitoare la Zarand: în anul 1521 Petru Móre a fost castelan al lui Ștefan în cetatea Șiria (DL 36595), în timp ce în 1524 apare ca vicecomite (DL 89190).

rege,⁴⁹ la Buda.⁵⁰ După moartea părintelui său este menționat pe diferite domenii ale familiei (1498: Bátor, 1499: Buják, 1500: Şiria, Siri),⁵¹ apoi din luna iulie⁵² a anului 1500, cu excepția câtorva ocazii (când a participat la Diete)⁵³ s-a stabilit la Babocsa, în comitatul Somogy. Fiul cel mic, Andrei, a avut reședința mai mult în Bátor, mai puțin la Buda, de la începutul anilor 1520 fiind întâlnit pe domeniile moștenite de soția sa, Ecaterina Rozgonyi. Pentru rezolvarea problemelor importante ale familiei îl găsim și la Babocsa.⁵⁴ Ștefan în schimb, până în anul 1511 e întâlnit la Babocsa, Bátor precum și la Buda. De la această dată locurile sale de reședință se înmulțesc, în funcție de demnitățile îndeplinite: până în 1519 a stat în părțile Inferioare, iar din momentul alegerii sale ca palatin a avut reședința la Buda. Trebuie să menționăm că după schimbarea sa din funcții, acesta s-a retras la Babocsa.⁵⁵ Probabil la sugestia lui Ștefan, pe fundalul acestor împărțiri, trebuie văzute și aranjamentele în privința contractelor dotei posibilei soții a acestuia, Sofia, prințesă de Mazovia. Ștefan a încheiat înțelegeri cu ambii săi frați, dar în mod diferit: cu George a încheiat un contract pe data de 3 iulie 1520, contract întărit de rege, prin care Ștefan a primit încă din timpul vieții fratelui său mai mare dreptul de administrare a jumătate din domeniile acestuia.⁵⁶ În contractul încheiat în aceeași zi, cu fratele său mai mic se vorbește doar despre domeniile aduse moștenire de soție.⁵⁷ Se pare că deja la această dată se știa că George nu va avea urmași și cei doi frați mai tineri și-au împărțit între ei dreptul de a dispune și administra domeniile familiei. După acțiunile de mai târziu ale acestora se poate vedea că domeniile situate la vest de cursul nord-sud al Dunării îi revin lui Ștefan, în timp ce domeniile dinspre răsărit îi reveneau lui Andrei și moștenitorilor acestuia (cu excepția domeniilor din comitatul Zarand).⁵⁸

Din cele de mai de sus putem observa că în familie exista un fel de împărțire a îndatoririlor: după moartea tatălui, domeniile au fost administrate la început de George cu mama vitregă, apoi după ce frații săi au ajuns la vârsta la care își puteau exercita drepturile, acesta și-a stabilit reședința pe domeniile din

⁴⁹ La Lócse: 1494, aprilie-mai. Antonius de Bonifinis, *Rerum Ungaricarum decades* I–IV, ed. I. Fögel, B. Iványi et L. Juhász (Lipsiae, 1936–1941), V–IV–37.

⁵⁰ 1494, iulie 15 (DF 260532); 1495 mai 8 Alhéviz (DF 260545); 1496, noiembrie 24. (DF 260484).

⁵¹ DF 260153, 260481, 260475, 260474.

⁵² *Perényi oklt.*, nr. 698. *Commisio propria domini Georgii* și semnătura lui George.

⁵³ Tóth “Ki kicsoda”, 36–37.

⁵⁴ *Ibid.*, 41–42.

⁵⁵ *Ibid.*, 37–41.

⁵⁶ *Doc. Bathoriana*, nr. 244.

⁵⁷ *Ibid.*, nr. 245.

⁵⁸ *Ibid.*, 22–24. (Capitolul Egy kis levéltártörténet).

comitatele Somogy și Zala și din acel moment îndeplinind și funcțiile de comite ale celor două comitate. Administrarea domeniilor străvechi ale familiei i-a revenit lui Andrei, care la atingerea vârstei majoratului a primit și funcțiile de comite ale comitatelor Szabolcs și Sătmar. Fiul mijlociu, Ștefan, a primit o parte din domeniile lui George, iar pe de altă parte – conform izvoarelor – a primit în exclusivitate funcția de comite al comitatului Zarand și domeniul de la Șiria.⁵⁹

Ștefan Bátor (al treilea cu acest nume) s-a născut pe la mijlocul anilor '80 ai secolului al XV-lea. A ajuns la vârsta activă cel mai probabil pe la începutul anilor 1500, din această perioadă fiind menționat în corespondența privată⁶⁰ (afirmația este susținută de cea împărțire a îndatoririlor precizată anterior), în vreme ce primul act prin care primește o donație, dar meritele sale sunt amintite doar la modul general, provine din anul 1507.⁶¹ Ar fi posibil ca Ștefan să fi circulat mai mulți ani pe la curtea regală, unde prin fratele său George, ce era mare comis (*magister agazonum/ lovászmester*) și prin cumnatul său, Emeric Perényi, palatin al regatului, ar fi putut avea acces oricând. Era însă insuficient pentru a face o carieră. Regele putea evidenția pe oricare dintre tinerii de la curte, fiindu-i ușor să decidă asupra unei persoane dacă candidatul era acceptabil, nu doar pentru sine ci și pentru îndeplinirea unei sarcini date.

Despre primul său “mare rol politic” avem date din anul 1507, atunci când ambasadorii regelui polon Sigismund au încheiat un acord cu regele Vladislav. Printre martorii care erau prezenți la întărirea acestei înțelegeri, pe locul al 16-lea dintre demnitarii laici prezenți, îl găsim pe comitele de Zala, Ștefan Bátor. După acesta urmează în ordine Ioan Bornemissa, castelanul cetății Buda, Oszvát Korlátkövi castelanul cetăților Tata și Komárom, comite de Komárom, Ștefan Telegdi, Emeric și Martin Cobor, comiți de Bodrog precum și Francisc Balassa de Gyarmat.⁶² În anul următor, alături de fratele său George, poate fi regăsit într-un rol reprezentativ. În urma dietei din 1505 de la Rákos și a războiului

⁵⁹ Pentru toate acestea, vezi Horváth, “Az ecsedi Bátoriak”; Tóth “A Bátori-család”; András Kubinyi, “Báthory Miklós és családja politikai szereplése”, în Alice Horváth, ed., *Báthory Miklós váci püspök (1474–1506) emlékezete* (Vác, 2007), 13–30; Norbert C. Tóth, “Az ecsedi Báthory család birtokgyarapítási törekvései a XV. század második felében”, în Horváth, ed., *Báthory Miklós váci püspök (1474–1506) emlékezete* (Vác, 2007).

⁶⁰ Pe 11 iulie 1500 George a acționat cu acordul fraților săi (*Perényi oklt.*, nr. 698), însă pe data de 13 noiembrie 1503 apare și Ștefan printre semnatarii scrisorii (DF 216638).

⁶¹ *Doc. Bathoriana*, 192.

⁶² Matthias Dogiel, *Codex diplomaticus regni Poloniae et magni ducatus Litvaniae in quo pacta, foedera, tractatus pacis ... aliaque omnis generis publico nomine actorum et gestorum monumenta nunc primum ex archivis publicis eruta ac in lucem protacta, rebus ordine chronologico dispositis, exhibentur*, Tom I (Vilnae, 1758), 108. (DF 289016, 289021), listă utilizată de András Kubinyi, “Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében”, *Századok* 122 (1988): 201.

izbucnit în vara anului 1506 cu Maximilian, regele și consilierii acestuia au decis să îl încoroneze pe moștenitorul tronului. Chiar dacă în cadrul dietei ținute în ziua de Sfântul Gheorghe a anului 1507 ideea nu a câștigat în unanimitate, a fost acceptată în cadrul dietei din septembrie și s-a hotărât încoronarea moștenitorului tronului pentru ziua de Sfântul Gheorghe a anului următor. În anul 1508, după cum s-a stabilit anterior în cadrul dietei și după numeroase discuții, regele și stările au hotărât condițiile încoronării, urmarea fiind că pe data de 4 iunie 1508 Ludovic⁶³, atunci în vârstă de doar doi ani, a fost încoronat la Székesfehérvár. La acest eveniment, după obicei, au fost prezentate în cadrul paradei și drapelele țării.⁶⁴ Al treilea din cele șapte drapele, acestea fiind prezentate în ordinea inversă importanței lor, adică al patrulea la număr ca importanță, a fost purtat de Ștefan Bátori.⁶⁵ Spre marele nostru regret nu au fost menționate funcțiile de atunci ale purtătorilor de drapele și nici a purtătorului bijuteriilor de încoronare. Singura excepție în acest sens este cea legată de purtătorul Sfintei Coroane, Emeric Perényi, unde, alături de numele său e menționată și demnitatea de palatin. George Bátori, ca mare comis, în cadrul acestei parade⁶⁶ a fost purtătorul sabiei Sfântului Ștefan. Întrebarea care se pune este cu ce funcție figura Ștefan Bátori între purtătorii de drapel? Este de neînchipuit să fi fost doar un “simplu” comite, deoarece participanții la paradă erau demnitari la curte. Înainte de a trece la lămurirea acestei probleme trebuie să vedem ce date există pentru clarificarea ei.

Tot în același an, întâlnim numele lui Ștefan Bátori într-o operă literară. Printre umaniștii⁶⁷ veniți la Oradea la invitația lui Sebastian Magyi, *Paulus Crosnensis Ruthenus*, i-a adresat o elegie lui Bátori. Din fericire pentru noi în această elegie i-a menționat și demnitățile ce le ocupa. Conform acestui autor, pe 12 octombrie 1508 Ștefan purta demnitatea de castelan al cetății Buda și îngrijitor al copiilor regali.⁶⁸ Alte date importante referitoare la “postul” personajului nostru le descoperim în anul următor.

⁶³ Dezső Szabó, *Küzdelmek a nemzeti királyságért 1505–1526* (Budapest, 1917), 108–109. Pentru date privitoare la încoronare vezi Emma Bartoniek, “A koronázási eskü fejlődése 1526-ig”, *Századok* 50 (1917): 43 (extras).

⁶⁴ Géza Pálffy, “A magyar korona országainak koronázási zászlói a 16–17. században”, în Orsolya Bubryák, ed., “Ez világ, mint egy kert ...” *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére* (MTA Művészettörténeti Intézet – Gondolat Kiadó: Budapest, 2010), 19–20.

⁶⁵ *Ibid.*, 42.

⁶⁶ János Király, *A pozsonyi nagy-dunai vám- és révjog története* (Pozsony, 1890), 69, nota 1 (citat de Kerékgyártó, *Magyarok*, 362).

⁶⁷ În privința umaniștilor de la Oradea vezi Ilona Kristóf, “A váradi káptalan a Szatmári–Thurzó–Perényi korszakban (1502–1526)”, în *Emlékkötet Szatmári György tiszteletére*, *Egyháztörténeti tanulmányok* III (Budapest, Pécs, 2007), 61–62.

⁶⁸ *Analecta nova ad historiam renascentium in Hungaria*. Ex scriptis ab Eugenio Abel relictis cum commentariis edidit partiumque auxit Stephanus Hegedűs (Budapestini, 1903, în continuare

După încoronarea regelui minor Ludovic, tatăl său s-a gândit să încerce aceeași metodă și în alt regat. Vladislav și alaiul său a pornit de la Nagyszombat după data de 26 ianuarie 1509 și a ajuns la mijlocul lunii februarie la Praga.⁶⁹ După scurte discuții, pe data de 11 martie, la Praga, a avut loc încoronarea⁷⁰ lui Ludovic, încoronare la care îl găsim din nou pe Ștefan Bátori. Evenimentul este destul de cunoscut, fiind descris de mai mulți cronicari. Nicolae Istvánffy a descris astfel evenimentul: la ospățul dat după încoronare “a fost o mare ceartă urmată apoi de o mare grozăvie și încăierare între cehi și maghiari, apoi imediat câțiva dintre cehi au fugit și vreo cincisprezece dintre maghiari au fost uciși. Însuși banul de Timiș, Ștefan Bátori a rămas puțin, dar a fugit și el tot privind în urma sa, parcă aruncând în urmă aur ca să îi încetinească pe urmăritori, pierzând astfel din ale sale slugi și abia putând pleca din cetate.”⁷¹ Despre acest conflict vorbește istoricul ceh, Ioannes Dubravius, episcop de Olmütz, care, la descrierea evenimentului, scrie următoarele despre Ștefan Bátori: “dintre reprezentanții nobilimii maghiare acesta se remarcă prin demnitate” (*Stephanus Batori inter primos apud Hungaros dignitate conspicuus*).⁷²

După datele avute din aceste documente ne putem pune îndreptățit întrebarea: care era funcția purtată cu adevărat de Ștefan? Pentru că în mod sigur a îndeplinit o demnitate – acest lucru este evident. După cum se poate observa la Istvánffy figurează ca ban de Timiș, iar în însemnările lui Ioan Kakas despre luptele din 1512 de la Ilidia, Bátori⁷³ figurează tot cu aceeași funcție (*banus de Tewmeswar*) – iar Dubravius, fără să dea detalii asupra demnității sale, dintre maghiarii prezenți la eveniment, îl găsește ca fiind singurul personaj ce merita a fi menționată.

Analecta), 125: *ad magnificum et generosum dominum Stephanum Bathoriensem praefectum sive (ut vulgo dicitur) castellanum Budensem et regiae proles fotorem. Lusum Waradini anno a natali Cristiano 1508 die XII Octobris, quod dominus Sebastianus Maghyus in eiusdem conspectu magna Baronum caterva abstante modulatus est*, citat de József Fögel, *II. Ulászló udvartartása (1490–1516)* (Budapest, 1913), 58.

⁶⁹ Norbert C. Tóth, “Perényi Imre nádor helytartóságai”, în Márta Font, Tamás Fedeles, Gergely Kiss, ed., *Aktualitások a magyar középkkutatásban* (Pécs, 2010), 142–143.

⁷⁰ DF 245669.

⁷¹ Miklós Istvánffy, *Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában*, vol. I/1, 1–12. könyv, ed. Benits Péter, *Történelmi források I* (Budapest, 2001), cartea IV, 118.

⁷² *Johannis Dubravii Olomuzensis episcopi, Historia Bohemica, a CL. V. Thoma Jordano medico, Genealogiarum, Episcoporum, Regum, Ducum Catalogis ornata et necessariis Annotationibus illustrata*, (Francofurti MDCLXXXVII), Lib .XXXII, 823.

⁷³ András Kubinyi, “Budai Kakas János és történelmi feljegyzései”, în Kubinyi, *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*, METEM Könyvek, nr. 22 (Budapest, 1999), 193–211, 211. Faptul că figurează ca ban de Timiș/Timișoara provine mai mult ca sigur din faptul că în funcția de comite de Timiș era căpitanul părților Inferioare și în această calitate dipunea de potențialul militar al mai multor comitate, ceea ce îl făcea să fie asemănat unui ban.

Trebuie să amintim însă că funcțiile de comite de Timiș și aceea emergentă ei de căpitan al părților Inferioare, au fost ocupate de Iosa de Som începând din 16 decembrie 1494⁷⁴ până la data morții sale. Ultima dată numele acestuia apare într-un document din 15 august 1508, într-o listă a privilegiilor regale acordate demnitarilor.⁷⁵ La momentul respectiv comitele de Timiș era de mai mult timp în Transilvania: pe 14 mai se afla la Brașov,⁷⁶ pe 27 în tabăra militară⁷⁷ de lângă Râșnov, pe 30 iulie la Sebeș unde, la porunca regelui, convocase o consfătuire de ziua Sfântului Laurențiu.⁷⁸ Din textul scrisorii regelui Vadislav, emisă la 28 septembrie 1508 la Buda, reiese cert că Iosa de Som era încă în viață.⁷⁹ După acest moment nu mai avem informații despre persoana sa, decedând⁸⁰ probabil în cursul toamnei. În legătură cu aspectul de față, până în data de 28 martie 1511⁸¹, care reprezintă prima mențiune a lui Ștefan Bátori în funcția de comite de Timiș, nu avem deloc informații referitoare la persoana care a îndeplinit o funcție de primă importanță în apărarea țării. Din nefericire pentru noi în perioada cuprinsă între 15 august 1508 și 5 mai 1511⁸² nu cunoaștem nici un privilegiu regal care să conțină o listă a demnităților (unul dintre principalele motive ar fi faptul că regele era mai mult în străinătate⁸³), pe de altă parte nicio persoană nu figurează cu titlul de comite de Timiș, astfel că “datele” amintite de Pesty Frigyes și preluate de mulți alții⁸⁴, conform cărora în perioada 1508–1509 demnitatea i-a revenit lui Matei Érsek sau Váradi, fratele episcopului de Kalocsa, nu poate fi confirmată.⁸⁵ Întrucât

⁷⁴ Stephanus Katona, *Historia critica regum Hungariae. Ex fide domesticorum et exterorum scriptorum concinnata*, 42 vol. (Pestini, Posonii, Cassoviae etc., 1779–1817), vol. XVII, 673.

⁷⁵ DL 21342.

⁷⁶ DF 247509.

⁷⁷ DF 291991.

⁷⁸ DF 245974.

⁷⁹ DF 245666: *ad illam expeditionem, quam per magnificum Josam de Som, comitem Themesiensem et generalem capitaneum partium regni nostri Inferiorum istic in Transsilvania instaurari feceramus*. Vezi și documentele regelui din Vladislav din 13 septembrie (DF 245667) și 22 septembrie (DF 241030).

⁸⁰ Petrovics, “A temesi ispánság”, afirmă la pagina 273 că Iosa mai trăia la data de 1 decembrie 1510, dar din textul documentului la care face referire (*Gaspar filio magnifici condam Jose de Som alias comitis Themesiensis*, DL 29367) este clar că acesta nu mai era în viață. Afirmatia a fost preluată de Zoltán Iusztin “Comitele de Timiș. Un baron al Regatului medieval Maghiar”, *Analele Banatului*. S.N. Arheologie–Istorie 19 (2011): 265.

⁸¹ DL 82326.

⁸² DF 209932

⁸³ Norbert C. Tóth, “Perényi Imre”, 142–152.

⁸⁴ László Fenyvesi “A temesközi–szörénységi végvárvidék funkcióváltásai (1365–1718)”, *Annales Musei Agriensis*, Studia Agriensia 14 (Eger, 1993): 261; Petrovics, “A temesi ispánság”, 273.

⁸⁵ Frigyes Pesty, “Temes vármegye főispánjai, a temesvári pasák, és tartományi elnökök”, *Magyar Történelmi Tár* 12 (1863): 219.

nu dispunem de informații concrete asupra persoanei comitelui de Timiș, trebuie să avem în vedere două aspecte:

1) Dăm crezare istoricului din epocă și acceptăm că Bători era deja din 15Datele respective intră în contradicție cu celelalte pe care le avem, conform cărora în 12 octombrie 1508,⁸⁶ 25 iunie 1510,⁸⁷ și 19 septembrie⁸⁸ Ștefan Bători figura drept castelan (vom reveni asupra acestei demnități întrucât nici ea nu este fără probleme). În aceste condiții e foarte dificil de explicat ce căuta comitele de Timiș la Praga în loc să fie la postul său.

2) După părerea mea, funcția de comite trebuia ocupată în orice caz, mai ales datorită situației militare a țării, astfel că trebuie să ne gândim că a fost dată unei persoane care nu a alăturat numelui său și demnitatea respectivă (e posibil să fi fost acordată temporar), sau că nu s-a păstrat nici un document în care pe lângă nume să fie menționată și funcția îndeplinită. În cazul din urmă am putea încerca depistarea persoanei aflată în demnitatea respectivă doar pe căi ocolitoare. Soluția logică ar fi dată de analiza documentelor emise de oficialii comitatului Timiș. Am încercat să supunem atenției aceste acte, doar că, din perioada ce ne interesează, s-a păstrat unul singur. Data exactă a emiterii documentului a fost omisă, însă în mod sigur, e databil după 18 septembrie 1509. Este vorba de o acțiune îndeplinită la porunca vicecomitelui Ioan Dolci/Dóci, fiind un raport trimis palatinului Emeric Perényi.⁸⁹ Numele vicecomitelui este grăitor pentru noi. Așezarea Dolaț (Dóc/ Dolcs) din comitatul Timiș a fost până la sfârșitul secolului al XV-lea pe mâna familiei Dóci, de la care, mai apoi, o parte a fost obținută de către Francisc Haraszti, Laurențiu Ország și Sebastian Ábrahámfi de Gerla, iar pentru cealaltă parte a primit titlu de donație familia Nagylucse.⁹⁰ Ar fi posibil – în lipsa unei alte

⁸⁶ *Analecta*, 125.

⁸⁷ DL 22037. În documentul regelui Vladislav emis la Tata: *Relatio magnifici Stephani de Bathor castellani castris Budensis*.

⁸⁸ DL 26136. Scrisoarea de donație a regelui Vladislav II emisă la Nyitra *Ad relationem venerabilis domini Iohannis de Erdewd, prepositi ecclesie Tituliensis, secretarii regie maiestatis*, în care Bători și Ioan Bornemissza figurează drept castelani.

⁸⁹ DL 93746. Textul documentului este unul neobișnuit ca formă de redactare. Raportul comitatului nu începe în mod obișnuit *Emericus de Peren comes perpetuus, regni Hungarie palatinus et iudex Comanorum ac serenissimi principis et domini, domini Wladislai Dei gratia regis Hungarie et Bohemie etc., obsequium perpetuum summa cum fidelitate*, a fost omis cuvântul *locumtenens* care se referă la funcția de locțiitor și funcția de comite pe viață a comitatului Abaúj pe care o avea Perényi. Însă cea mai interesantă parte urmează acum: “*Magnifice domine noster gratiose, noverit eandem vestram magnificentiam, litteras vestras introductorias cause nobis illatas honore, quo decuit, recepisse, dicitur nobis ...* și urmează textul documentului. După cum se poate observa, partea de *intitulatio* a documentului palatinului a ajuns la începutul raportului comitatului, apoi s-a continuat textul documentului.

⁹⁰ Dezső Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, vol. II (Budapest, 1894), 78.

soluții – ca Ioan Dóci să fi fost vicecomite ca familiar al unuia dintre aceștia. Din cele trei persoane amintite ne gândim că doar Francisc Haraszti ar fi fost posibil să îndeplinească demnitatea de comite: în timpul domniei regelui Matia a fost de mai multe ori ban de Severin (1480–1483, 1486–1491),⁹¹ apoi ban bosniac/de Jajce (1492–1493)⁹², dar întrucât era un soldat înăscut probabil a continuat să exercite atribuții de acest fel și în deceniul următor. Spre exemplu, în vara anului 1511, împreună cu familiarul său, lupta în zona graniței de sud.⁹³ La acestea mai adăugăm că, în perioada cercetată de noi, el îndeplinit și funcția de comite de Arad.⁹⁴ (Trebuie adăugat că, în afară de comitatul Zarand care era pe mâna familiei Bátori, nu cunoaștem comitele nici unuia din comitatele din vecinătate – Cenad, Csongrad, Keve, Caraș, Torontal). În concluzie, eu cred că ar fi fost posibil ca după decesul lui Iosa de Som, Francisc Haraszti să fi primit temporar de la rege sarcina de a apăra zona de sud, dar nu și funcția de comite de Timiș.

După cum am mai afirmat anterior, Ștefan Bátori poate fi dovedit în funcția de comite de Timiș abia de la sfârșitul lunii martie a anului 1511, însă înainte de a aborda această problemă trebuie să mai facem câteva mențiuni. Pentru apărarea unui punct strategic împotriva turcilor trebuia numită o persoană pricepută la aspectele militare, adică trebuia să fie mai umblat în acest domeniu decât un nobil de rând. După cum am văzut Ștefan Bátori era din 1508 castelan al cetății Buda, însă această demnitate nu îi asigura o practică în domeniul militar, al experienței pe câmpul de luptă, aspect care să justifice numirea lui drept comite de Timiș. Eroul nostru deținea o altă funcție, menționată doar o singură dată. Așa cum am mai spus, pe 25 iunie 1510 era amintit drept castelan al cetății Buda, însă nu am specificat în ce context se face mențiunea. Conform documentului, e vorba de o neînțelegere între Petru de Szentgyörgyi și Bazini, voievod transilvan și jude regal, pe de o parte, și fostul său familiar (și vicevoievod)⁹⁵ Ladislau Csertinger (*Cherthynger*), pe de altă parte. Numele

⁹¹ DL 59936; DL 18522, *Decreta Regni Hungariae 1458–1490*, Francisci Döry collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa Érszegi, Susanna Teke, A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok, nr. 19 (Budapest, 1989), 310; DL 46165.

⁹² DL 37676; Lajos Thallóczy, Sándor Horváth, ed., *Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527*, Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum. Magyarország mellék-tartományainak oklevéltára nr. 4. MHHD, vol. 40 (Budapest, 1915, în continuare *Jajcza*), 97.

⁹³ DL 59994.

⁹⁴ Numirea: 11 mai 1507. (DL 59967). Date asupra funcției de comite: 7 august 1507 (DL 59972), 23 august 1508 (DL 59980), 31ianuarie 1510. (DF 235469), 19 decembrie 1519. Miloš Marek, *Archivum Familiae Motešický*, Fontes Rerum Slovacarum nr. 2 (Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010), 324.

⁹⁵ 27 iunie 1505: Albert Berger, Ernst Wagner, ed., *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1203–1570*, vol. I (Böhlau Verlag: Köln, Wien, 1986), 129/451. 25 iunie 1508: *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*, vol. I, Rechnungen aus dem

acestui din urmă personaj trebuie să îl reținem, pentru că, înainte de a da alte lămuriri, mai trebuie să abordăm o problemă importantă.

Lista comandanților cetății Buda din perioada jagelonă ascunde probleme nelămurite, chiar contradicții. Primul castelan al acestei perioade a fost Blasiu Ráskai, care și-a ocupat funcția începând cu luna mai a anului 1490, menționat fiind în această demnitate timp de 15 ani, ultima înregistrare a sa provenind din 7 iulie 1505.⁹⁶ Succesorul acestuia a fost Marcu Horvát de Kamicsács, despre care avem informații dintr-un singur document: pe 12 octombrie 1505 era castelan,⁹⁷ însă nu pentru multă vreme întrucât pe 30 noiembrie în izvoarele⁹⁸ noastre apare ca ban dalmato-croato-slavon. După această dată avem o perioadă de aproximativ un an în care nu cunoaștem persoana castelanului, pentru ca din 25 octombrie 1506 la comanda cetății să figureze Ioan Bornemissza.⁹⁹ Aici încep dificultățile. Bornemissza figurează în documente ca ocupant al funcției de castelan¹⁰⁰ al cetății Buda până la ocupația otomană, în luna septembrie a anului 1526, dar din timp în timp pe lângă el mai apar și alții drept castelani. Primul este Ștefan Bátori, care apare în demnitatea respectivă în documente în octombrie 1508 și septembrie 1510¹⁰¹, respectiv Benedict Battyáni, menționat în diverse acte între septembrie 1511 și iulie 1524.¹⁰² Problema este reprezentată de faptul că atât Bátori cât și Bornemissza apar în documentele noastre cu titlul de *castellanus*. Ar fi fost posibil ca unul să fi fost castelan (*várnagy*) iar celălalt vicecastelan (*alvárnagy*). Însă această ipoteză e greu de susținut, deoarece pentru perioada respectivă, în mod cu totul întâmplător, se cunosc vicecastelanii: în 1509 Paul Sárközi, iar în 1515 Emeric Keszei.¹⁰³ Problema ar trebui lămurită prin cercetări ulterioare. Mai avem o informație pe care încă

Archiv der Stadt Kronstadt. Erster Band: Rechnungen aus 1503–1526 (Kronstadt, 1886) 187. Pentru alte informații asupra persoanei sale vezi András W. Kovács, “Remarks on the Careers of the Vice-voivodes of Transylvania in the Late Middle Ages (1458–1526)”, *Transylvanian Review* 21 (2012) Supplement 2: 129–130.

⁹⁶ András Kubinyi, “A budai vár udvarbírói hivatala (1458–1541). Kísérlet az országos és a királyi jövedelmek szétválasztására”, *Levéltári Közlemények* 35 (1964): 94. Vezi și Fógel, *II. Ulászló*, 57–58.

⁹⁷ DL 21520.

⁹⁸ Tamás Pálosfalvi, “Bajnai Both András és a szlavón bánóság. Szlavónia, Európa és a törökök, 1504–1513”, în Tibor Neumann, György Rácz, ed., “*Honoris causa.*” *Tanulmányok Engel Pál emlékére*, Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok nr. 40. *Analecta Mediaevalia III* (Budapest, Piliscsaba, 2009), 256.

⁹⁹ DL 21286.

¹⁰⁰ Vezi Fógel, *II. Ulászló*, 58 și Fógel, *II. Lajos udvartartása 1516–1526* (Budapest, 1917), 20, 47.

¹⁰¹ *Analecta*, 125, DL 26136.

¹⁰² DL. 94746, DL 23972 (Nu am citat datele intermediare). Pe 25 august 1511 Benedict figurează încă în funcția de tezaurar (DL 33069, *relatio*).

¹⁰³ DL 82292, 66438.

nu am amintit-o, păstrată în cartea de formule a lui Oláh Miklós. Documentul, care neglijează să menționeze data exactă, pe care însă editorii au trecut-o pe drept în perioada cuprinsă între anii 1508–1511, vorbește despre porunca dată de regele Vladislav lui Ștefan Bátori, Ioan Bornemissza și prefectului evreu Mendel pentru ștergerea datoriei unui cetățean din Pesta către creditorul evreu al acestuia. Ceea ce ne interesează pe noi în acest document este formula de adresare: “măritului Ștefan Bátori, căpitanul trupelor palatului regal (*palotás*) și Ioan Bornemissza, castelanii cetății Buda și juzilor evrei”.¹⁰⁴

După cum putem vedea, problemele noastre au sporit cu încă una. Regele numea cu titlul de trupe ale palatului (*palotás*) sau husari regali persoanele cu armament ușor din jurul său, căpitanul acestora fiind menționat în izvoarele noastre sub următoarele denumiri: *aulicorum regalium capitaneus*, *capitaneus aulicorum regius*, respectiv *hwzarorum regalium capitaneus*. În comparație cu importanța funcției – un fel de gardă regală – ne-au rămas destul de puține informații despre acești comandanți. Din perioada anilor 1500 îi cunoaștem pe următorii căpitani: Barnaba Bélai,¹⁰⁵ Ioan Tárcai,¹⁰⁶ Nicolae Székely de Kövend în 1504,¹⁰⁷ Ioan Putnoki în 1506¹⁰⁸ și Gaspar, fiul lui Iosa de Som, în perioada 1512 și 1514¹⁰⁹.

În baza acestor date căpitania lui Bátori poate fi trecută fără probleme în perioada stabilită de editori. (În mod cu totul întâmplător, Ștefan al II-lea, judele regal de mai târziu și voievod transilvan și-a început cariera la fel, între 1458 și 1471, cu mici întreruperi, a fost comandantul gărzilor de corp¹¹⁰ a regelui Matia). Problema este dacă putem sau nu să indicăm cu mai mare precizie perioada sa de căpitanie în cadrul gărzilor regale?

Ștefan Bátori a luat parte la ambele ceremonii de încoronare a regelui minor Ludovic, mai mult chiar în rol de frunte, situație în care trebuie să fi avut o funcție importantă. La încoronarea lui Ludovic ca rege maghiar, pe 4 iunie 1508, nu putea îndeplini demnitatea de comite de Timiș, întrucât atunci mai era în viață Iosa de

¹⁰⁴ *Magyar-Zsidó oklevéltár. Monumenta Hungariae Iudaica*, editat de Izr. Magyar Irodalmi Társulat, vol. V/I (Budapest, 1959), 112–113.

¹⁰⁵ 13 mai 1501: Tibor Neumann, *A Korlátkövek. Egy előkelő család története és politikai szereplése a 15–16. században*, A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 5 (Győr, 2007), 53.

¹⁰⁶ 24 aprilie 1502: Norbert C. Tóth, “Az 1501. évi tolnai országgyűlés. Adatok a királyi adminisztráció működéséhez”, *Századok* 143 (2009): 1465; *Jajcza*, 157.

¹⁰⁷ 20 august și 16 septembrie 1504 (Fógel, *II. Ulászló*, 68; DL 94647–94648)

¹⁰⁸ 20 martie 1506: Fógel, *II. Ulászló*, 68; DL 65640)

¹⁰⁹ 17 octombrie 1512. (Fógel, *II. Ulászló*, 68; DL 65460); 24 decembrie 1513: DF 245735; 17 ianuarie 1514: DF 255091.

¹¹⁰ Richárd Horváth, Tibor Neumann, *Ecsedi Bátori István. Egz katonabáró életpályája 1458–1493*, Monumenta Hungariae Historica. Dissertationes (Budapest, 2012), 20–21. (Partea la care facem referire îi aparține lui Horváth Richárd)

Som. În luna octombrie 1508 figura deja drept castelan al cetății Buda. În anul 1509 nu putea îndeplini funcția importantă de comite de Timiș întrucât s-a aflat probabil tot anul alături de rege, la Praga. Nu doar că era în preajma regelui, dar și aici era în poziție importantă. La mijlocul anului 1510 intervine din postura de castelan al cetății Buda în cazul lui Ladislau Csertinger, același Ladislau care peste trei ani, împreună cu Ioan Bornemissza, castelan al cetății Buda, a mers în Transilvania să aplice conflictele dintre sași, având în acel moment funcția de *capitaneus gentium*.¹¹¹ În septembrie 1510 regele îl amintește pe Bátori într-un document tot cu funcția de castelan al cetății Buda. Dacă facem un salt înapoi în timp, vedem că în 1507 Ștefan figura doar cu titlul de comite de Zala.

În baza celor afirmate anterior, putem considera că Ștefan Bátori a devenit castelanul cetății Buda cel târziu în primăvara anului 1508, în același timp preluând și funcția de căpitan al gărzilor regale. În această demnitate s-a menținut până în toamna anului 1510, dar undeva spre sfârșitul lunii septembrie a fost schimbat. Din anumite indicii se înțelege că Ioan Bornemissza a preluat această funcție pe lângă rege: este cazul informațiilor referitoare la sejurul de la Nagyszombat din 3 octombrie 1510,¹¹² și din 9 ianuarie 1511 la Kremsier.¹¹³ La cele afirmate până acum mai adăugăm o singură dată: pe 8 noiembrie 1510 sau cu câteva zile înainte, regele l-a numit pe Ioan Szapolyai voievod al Transilvaniei.¹¹⁴ Nu ar fi deloc surprinzător – cunoscând practicile de până în acel moment¹¹⁵ – dacă în acele zile ar fi avut loc și numirea în funcția de comite de Timiș a lui Ștefan Bátori. În orice caz, în documentul emis pe data de 28 martie 1511 la Babocsa¹¹⁶, figurează drept comite de Timiș, iar faptul că regele a ajuns în Ungaria la mijlocul lunii aprilie a anului 1511 și abia peste două săptămâni, pe 3 mai la Buda,¹¹⁷ ne confirmă faptul că numirea a avut loc mult mai devreme. La orice dată ar fi avut loc numirea în funcție, Bátori a primit de la domnitor un drapel aurit, pe care apoi l-a purtat cu sine în toate luptele.¹¹⁸

¹¹¹ DF 247566. În anul 1515 a luat parte la asediul de la Zsarnó ca “viteaz” al lui Ioan Szapolyai (Szerémi, *Magyarország*, 72), iar în anul 1521 ca familiar al aceluiași (DL 68526), aserțiune valabilă doar dacă considerăm că cele două persoane sunt una și aceeași (vezi și Kovács, “Remarks”, 130.)

¹¹² DF 279809, relatio.

¹¹³ DL 22117, relatio.

¹¹⁴ Zsigmond Jakó, “Az erdélyi vajdák kinevezéséről”, în Jakó, *Társadalom, egyház, művelődés. Tanulmányok Erdély történelméhez* (Budapest, 1997), 84 (DF 280508).

¹¹⁵ Richárd Horváth, “Életrajzi szilánkok ecsedi Bátori István politikai pályafutásáról (1458–1479)”, *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 44 (2009): 76.

¹¹⁶ DL 82326.

¹¹⁷ Tóth, “Perényi Imre”, 150–151.

¹¹⁸ *Monumenta rusticorum in hungariam rebellium anno MDXIV*. Maiorem partem collegit Antonius Nagy Fekete. Ediderunt Victor Kenéz et Ladislaus Solymosi atque in volumen redigit Geisa Érszegi, *A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok nr. 12* (Budapest,

În concluzie, anii de început ai carierei lui Ștefan Bátori se rezumă astfel: începând din anul 1503 până la începutul anilor douăzeci a deținut demnitatea de comite în fruntea mai multor comitate, uneori în paralel, de regulă împreună cu frații săi. Din primăvara anului 1508, dar poate chiar mai devreme, este căpitanul gărzilor regale și în același timp și castelan al cetății Buda, în sfârșit, din toamna târzie a anului 1510 comite de Timiș și căpitan al părților Inferioare, până în primăvara anului 1523, când a fost schimbat.¹¹⁹

THE BEGINNINGS OF THE POLITICAL CAREER OF ISTVÁN BÁTORI III (1503–1511)

Abstract

The third generation of the Bátori family of Ecsed, possessing baronial rank, emerged in historical sources in the early 1490s. As per their agreement, György received the lands in Somogy and Zala counties, András got those in Nógrád, Szabolcs and Szatmár and later in Zemplén. István, subject of this essay, became a landlord in Szerém, Valkó and Zaránd counties. After obtaining their domains, the brothers – almost naturally – made efforts to become the *ispán* of their respective counties. The middle brother, István, won his first *ispán*ship in 1503. Then he became the *ispán* of Szatmár, and bore the title until 1507/1510, and later also became the *ispán* of Zala county. He bore the title until his death on the 8th of May 1530. In 1506, he obtained the *ispán*ship of another two counties: Somogy and Zaránd. He remained in those positions until his death. From the spring of 1508 or possible even earlier, he was the commander of the palatines, that is, the captain of the body guard and the castellan of Buda. From late in the autumn of 1510 he was the *ispán* of Temes and the commander in chief of the southern borders until the spring of 1523 when he was dismissed.

1979), nr. 48: “phan den guldenen, den ym koniglich maiestat zu der hauptmannschafft der vntern tail diß landts hoth gebenn”.

¹¹⁹ *Helytartói okl.*, nr. 203.